Й. Фівег
Крайсляндвірт

Добрі поради
для рільників Сяніцької округи

Аграрферляг — Краків
1941

Й. Фівеґ
Крайсляндвірт

ДОБРІ ПОРАДИ
для
РІЛЬНИКІВ СЯНІЦЬКОЇ ОКРУГИ

Аграрферляг — Краків
1941

Вступне слово

Земля й ріля є основою кожного хліборобського населення. Її структура й загосподарування вирішують про життєві основи і життєву стопу людей, які її замешкують.

Ґенералгубернаторство, як провінція великої німецької Держави, добачує велике завдання в тому, щоби доцільним загосподаруванням землі забезпечити цьому населенню основи його прожитку власними силами.

До осягнення цеї мети має послужити ця книжечка. Вона написана німецьким господарем для хліборобського населення сяніцької округи при спеціяльнім узглядненні місцевих відносин.

Нехай отже подані в цій книжці вказівки причиняться до цього, щоби вона найшла повне зрозуміння в населення краю, а примінення до вказівок нехай стане запорукою всецілого забезпечення основ прожитку сяніцької округи.

Лютий — 1941

Крайсгавптман

Розцвіт рільництва (сільського господарства) — це добробут краю. Справа ця важна передусім для сяніцької округи, де 80—90 відсотків мешканців живе якраз із праці на ріллі.

Пан Крайсгавптман, як найвища влада й заступник німецького правління в сяніцькій окрузі, бажаючи всякими доступними способами піднести добробут своєї округи, припоручив мені разом із моїми співробітниками видати оту книжечку. То ж підібрав я собі до помочі й більших землевласників і дрібних рільників — людей, що дуже докладно знають місцеві умовини. Тимто й ці, які вповні приміняться до порад зібраних у цій книжечці, можуть мати певність, що стан їхнього господарства поправиться: матимуть більший дохід із домашніх тварин, буде їм краще вестися й матимуть врешті більше гроша, як досі. Інакше кажучи: хто буде совісно працювати й господарити після поданих отут вказівок, переконається вкоротці, що зможе запевнити собі врешті життя гідне людини.

Хотів би я, господарю, ще дещо Тобі на вступі вияснити. Коли ми в останніх часах були приневолені досить часто відноситися до Тебе твердо й безоглядно, тобто нерідко забирали в Тебе більше збіжжа, ніж Тобі збувало, то зрозумій, що не робили ми цього для себе, цебто для німецьких властий, чи може війська, тільки весь зібраний хліб залишили ми в краю, аби виживити ним населення міста. Так то вже водиться в цілому світі, що рільник мусить подбати про міське населення та постачати йому хліб, товщі та мясо — речі необхідні до життя. Були ми дуже часто безоглядні не для власної користі, тільки виключно в інтересі місцевого населення без огляду, чи йшло про Українців, чи Поляків.

Минулорічні жнива були такі вбогі, що хиба гірших не було продовж останніх 50-ти років. Кращі жнива в будучому поліпшать життя не лише мешканців міст, але в першу чергу самих рільників. Не будемо отже приневолені, як було це досі, спроваджувати до нашої округи великі доповнюючі транспорти збіжжа з Німеччини.

Тимто й нехай ніхто з господарів не лякається, що при кращій, правильнішій господарці — отже й при обильніших жнивах не матиме доброго збуту на збіжжа. Збут збіжжа є в цім краю все запевнений і кожний, хто буде багато управляти й багато збирати — легко зможе продати свої продукти та одержати за них вдоволяючу ціну так, що матиме змогу купувати все, чого йому конче потрібно.

То ж памятай, господарю, що чим більше збереш із того самого кусня поля, тим більший матимеш дохід, бо ж податки й дані, що їх маєш платити, все будуть такі самі без огляду на те, чи збереш з поля менше, чи більше, чи корова дасть Тобі денно тільки 3 літри, чи 10 літрів молока.

В отій нашій книжечці саме й вкажемо Тобі дорогу, що нею Ти повинен і мусиш піти, коли направду хочеш мати більші доходи з поля, більше молока, більше вовни й то кращої якості — коли Тобі й усьому населенню цього краю має в будучому краще поводитися.

Управа паші й зимова годівля

Часто дивуєшся, що корови дають Тобі так мало молока. Тимчасом німецькому господареві корови дають пересічно вчетверо більше молока, ніж Тобі. Не думай, що винні тут корови, чи може місцеві умовини. То Ти власне сам собі винен, бо робиш непро-

стимі помилки, коли хочеш удержати забагато худоби на невеликій господарці. Памятай, що така корова мусить дістати в зимі 20 кґ. буряків денно. А коли має без додатку ситньої паші давати яких 12 літрів молока на день — то треба їй іще додати 15—20 кґ. багатої в білковини квашанки (заквашеної паші). Попри те корові треба давати ще 6 кґ. сіна на день — тобто около 12 сотнарів сіна річно. В більших маєтках призначується на кожну корову около 15 сотн. сіна річно. То ж коли не маєш аж стільки паші, щоб правильно прогодувати свою худібку, так Тобі тоді краще удержувати дві корови замість трьох, або й навіть одну, але зате давати їм більше паші. Оттоді побачиш, що корова стане давати не лише стільки молока, що передтим дві — три корові, але навіть і більше. Молоко оте зможеш продавати та брати за нього добрі гроші.

Візьмім наприклад, що маєш три корові й річне теля, тобто разом три й пів штук дорослої худоби. Помножи тепер денну пайку паші через $3^1/_2$, то дістанеш кількість паші, потрібну щодня для тієї худоби, тобто

70 кґ. буряків та
70 кґ. квашанки.

А що треба рахувати, що на зимовій годівлі мусиш тримати отих 3 і пів штуки продовж 220 днів, то на кожну дорослу штуку припаде на зиму 44 сотн. буряків, а на тих 3 і пів штуки 154 сотнари буряків та квашанки.

А тепер візьми ще й те під розвагу: коли даш подостатком обірника й штучних погноїв і то тільки, скільки Тобі на дальших сторінках тієї книжечки порадимо, то збереш із одного морґа 200 сотнарів буряків. То ж аби зібрати тих потрібних 154 сотнари, мусиш призначити під їх управу три четверті морґа поля.

Квашанка

Щоби дістати квашанку, треба Тобі заквасити в ямі, до якої не підпливає заскірна вода, листя буряків пашних та цукрових, якщо їх управляєш, зелений кінський зуб (дуже радимо, щоб і його управляти) та соняшник і мішанку вики. Зуб та соняшник мусиш передтим посічи сокирою, а опісля щойно зісипати до ями. Яму треба висипати вщерть пашею так, щоб виставала на один метер понад яму. Як стане вона квасніти, так тоді вляжеться й зрівняється з берегами ями. Дамо паші рівно з берегами ями, то вона по заквашенні западеться й підчас осінних дощів підплине дощівкою, а це для квашанки шкідливе (рисунок). Якщо йде про квашанку з кукурудзи, вики й соняшника, то при добрій управі дістанеш її около 150 сотнарів із морґа. Які треба дати під оті паші погної, дізнаєшся таки в цій книжечці. Про одне лише памятай, що, коли не управиш і не збереш такої кількості паші для худоби, як оце ми Тобі вище подали, то направду не дивуйся потому, що корова не дасть Тобі подостатком молока. Бо ж тяжко домагатися молока від найбільшої навіть молочниці, коли вона не дістане стільки паші, що їй належиться.

Мішанка з викою

Тому, що небагато в Тебе землі — тому власне радимо Тобі, господарю, висіяти восені мішанку зложену пів-на-пів із озимої вики й озимого жита:

40 кґ. вики
й 40 кґ. жита

на 1 морґ Оту мішанку пізною весною, як тільки стане висипа-

тися жито, треба скосити й заквасити, а поле по ній зорати, виправити й посадити на ньому пашні буряки, чи теж обсіяти його мішанкою — тим разом зложеною з ярої вики та вівса. Можна теж на тому полі посадити пашну капусту, або кукурудзу. На мішанку ярої вики з вівсом найкраще взяти

30 кґ. вівса

й 70 кґ. вики

на один морґ. В цей спосіб зможеш до року двічі збирати з того самого поля. При тому наглядно переконаєшся, що того роду господарка направду оплачується.

Годівля худоби в літі

Коли з весною Твоя худоба вийде на зелену пашу, тобто на пасовисько, треба Тобі памятати, що самої зеленої паші їй ще за мало. Кожна корова повинна іще дістати денно бодай 1—2 кґ. сіна, щоби була і здорова й давала більше молока. Коли ж немає в Тебе сіна, так давай коровам на ніч добру вівсяну солому, або бодай по кілька жмень на штуку сушених бурячаних висолодків, чи теж по кілька пашних буряків, якщо вони ще в Тебе зі зими залишилися. Послухаєш нашої доброї ради — так уже вкоротці побачиш як Тобі корови гарно віддячуться молоком.

Радимо Тобі теж порозкидати осінню по пасовиську тонким шаром сухе бараболиння. Воно через зиму зігниє, земля ж його на весну спожиткує й Твоє пасовисько покриється буйною травою. Не без того, щоб і свині в Тебе не було. Використай також і гній з під неї та вивози його продовж весни й літа на пасовисько та порозкидай тоненько. І за це заплатить Тобі земля доброю пашою для Твоєї худібки. Що на весну треба пасовисько заволочити бо-

ронами, порозкидати на ньому кретовиння й постинати порослі травою купини, про це ми й не згадуємо. Це ж робить кожний добрий господар, він вивозить теж час-до-часу гноївку на пасовисько й нею його поливає.

Послухай і Ти, господарю, наших добрих порад і собі так роби, а направду вже в короткому часі не пізнаєш своєї худібки — така буде пишна, здорова й молочна.

Будуть випадки, що не будеш знати, як собі порадити. Цього не стидайся. Піди та порадься в цій справі в аґронома, він Тобі все докладно вияснить.

Громадські пасовиська

Дрібний рільник звичайно не має свойого власного пасовиська. Він користає, як зрештою і всі дрібні селяни, з громадського пасовиська. І ці пасовиська не сміють бути такі запущені, як досі. На весну треба їх поборонувати, кретовиння порозкидати, всі ж рови й відпливи добре попрочищувати, аби в часі дощів пасовисько не підпливало водою, а коли воно в мокрому місці — то щоб обовязково підсохло, бо й трави на такій мокравині буде небагато, а й та, що виросте буде непригожа для худоби. Впорядкування громадського пасовиська належить до солтиса й він за це відповідає. Відомо, сам він пасовиська не впорядкує, йому обовязана прийти з помічю вся громада, тобто всі господарі. Коли ж хтось з господарів відмовляється від тієї спільної праці над поліпшенням пасовиська й коли про це донесуть повітовому аґрономові, так тоді аґроном такому господареві не дозволить пасти худоби на громадському пасовиську. Така буде за це кара неслухняному. І буде це кара справедлива. Громадське пасовисько це власність усієї громади, то ж і вся громада, всі господарі обовязані про нього дбати.

А так — то ще солтис обовязаний в своїй громаді наставити одного з господарів господарем громадського пасовиська, що буде відвічальний за його добрий стан. То до нього власне належить скликати господарів до праці на пасовиську, він теж має замовляти відповідну кількість штучних погноїв потрібних до його погноєння.

Ми від себе поручаємо такі погної:

На кожний морґ пасовиська треба висіяти осіню по 5 сотнарів меленого погноєвого вапна, а вчасною весною не пізніше, як на два тижні перед тим, заки люди виженуть пасти худобу — по 1 сотнарови амонійного сульфату (»сірчану амону«).

Поручаємо теж, аби вже в найближчу осінь, тобто таки ще в 1941. р. в місяці листопаді, коли вже люди перестануть пасти — висіяла громада на кожний морґ пасовиська по:

1 сотнарові томасини та по

3 сотнари каїніту.

На кінець іще раз пригадуємо, що всі рови довкруги пасовиська мусять бути прочищені, саме ж пасовисько вміру сухе.

Коли можна поділити пасовисько, чи то дротом, чи деревляними латами на 3—6 рівних частий — треба це конечно зробити. Тоді худоба випасатиме по черзі одну по одній оті відгороджені части так, що заки випасе останню, то вже на першій вспіє підрости нова й свіжа зелена трава. Як бачимо, ділити пасовисько дуже мудрий спосіб, бо тоді худоба не бгає по цілому пасовиську й не втолочує на ньому всієї трави, а зате їсть постійно молоду й свіжу траву та дає куди більше молока.

В деяких добрих господарствах (в Юрівцях та Ячмирі) в нашій окрузі такий поділ пасовиська вже попереводили.

Лука

Як би Ти, господарю, направду знав, яке велике значіння має лука для Тебе й Твоєї худібки, то напевно вдержував би її дещо краще, як це робив Ти досі. Тому й тим разом послухай нашої доброї ради, коли хочеш, щоб лука дала Тобі ліпшу траву, а що-найважніше, аби дала Тобі тієї трави багато. Твоя ж худібка потребує доброї паші. Автім чи справді все вистає Тобі сіна й то для всіх Твоїх домашніх тварин на всю зиму? Правда, що не вистає? То ж не полінуйся й зараз таки постарайся поліпшити свою луку. Передусім, якщо в Тебе лука мокра, то за всяку ціну старайся її відводнити: попрочищуй старі рови, а як їх нема, так повикопуй нові. Стати Тебе на це — так тоді мокру луку здренуй.

Коли солтис, чи війт не вдержує в порядку придорожніх ровів і вода з Твоєї луки не має відпливу, зажадай від них, щоб оті рови попрочищували. На луці не сміє ні влітку, ні зимою стояти вода. З мокрої, багнистої луки не збереш ніколи сіна, а як і дещо призбираєш, то не »мудре« воно буде й до годівлі не пригоже. Тобі ж тимчасом сіна треба й то багато й доброго. Ми ж Тобі вже згадували на початку тієї книжечки, що на кожну дорослу штуку рогатої худоби мусиш мати на зиму неменше дванадцяти сотнарів доброго сіна.

Припустім, що Ти ще осінню попрокопував на луці рови. Чи це вже все? Ні, луку треба весною ще й поборонувати. Поборонуй-же її зо пять разів здовж і поперек так, аби дернина була трохи попротинана й здерта. Земля потребує і повітря й світла. Поборонуєш луку, так тоді до землі дійде одно й друге. Повидирану дернину й мох позгромаджуй, висуши й будеш мати добру

підстілку під худобу. Можна цей мох і дернину висипати відразу на гній, щоб перегнили. Тоді гною матимеш більше.

Виборонувану луку необхідно ще й підгноїти. Коли вона направду добре суха, то вчасною весною треба висіяти на кожний морґ 2—3 сотнари меленого вапна, яке кожночасно можеш купити в своїй кооперативі. Висієш вапно, заборонуй луку, а яких вісім днів пізніше можеш дати на морґ іще по 3 сотнари каїніту.

Послухай нас і попробуй раз зробити так, як оце ми Тобі порадили, а направду будеш нам вдячний за добру раду.

Тепер війна й не все можна дістати штучні погної. Та цим не маєш чого журитися. Їх зовсім добре заступить свіжий кінський, чи свинський гній, яким при недостачі штучних погноїв треба підгноїти луку осінню, або вчасною весною. Вивезений гній зараз пороскидай тонким шаром по луці так, щоб могла вона скоро присвоїти собі всі цінні його складовини. Залишений довше на повітрю (хоч би й в купах) гній скоро тратить оті цінні речовини: частина їх вивітріє, а решту забере вода. Тоді він і половини не варта того, що свіжий.

Відводнювання

Коли ж врешті вдасться Вам, господарі, висушити свою ріллю ровами та дренами, то будете збирати бодай на третину більше, як збирали досі. Щоб Вам це вможливити, заложено в кожній окрузі Уряд Водної Господарки. Такий уряд є і в Сяноці при вулиці Сенкевича. Є там у ньому гідна довіря людина, що покінчила студії, потрібні до ведення того роду справ. Можете отже кожночасно обговорити з нею та з аґрономом, що урядує в бюрі Крайсляндвірта (Сянік, Ринок 12. ч.) справу відводнення Ваших

піль та заснования по Ваших волостях водних і меліораційних спілок. Щороку в сяніцькій окрузі будуть перепроваджувані відводнюючі праці коштом двох міліонів злотих. Відомо, що це ще потриває багато років, заки всі громади нашої округи переведуть у себе відводнення поля державним коштом. Тимто до того часу кожний із Вас мусить сам собі якось давати раду: копати рови, закладати дрени, словом постійно дбати, щоб на луці, чи полі ніколи не збиралася в нього вода.

Яка важна справа відводнювання пригожої під управу землі, можете зміркувати хоч би й з того, що п. Ґенерал-Ґубернатор призначує річно якраз на цю справу 60—100 міліонів злотих (очивидно на терен цілого Ґенерал-Ґубернаторства). При переводженні більших відводнюючих робіт частину тієї суми віддадуть і тим водним спілкам, що мають саме повстати в нашій окрузі.

Якщо б так прийшло до переведення меліорації у Вашій громаді, не бійтеся, що, мовляв, того не дасться зробити, бо цей, чи інший громадянин впреться й не схоче приступити до того спільного, задуманого цілою громадою діла. Це вже діло війта, чи солтиса до спілки з повітовим аґрономом переконати його, що він краще зробить, коли не буде йти наперекір усій громаді. А коли б і це не помогло і він дальше впирався, то ми вже тоді його приневолимо: відберемо в нього примусово землю, або комусь її видержавимо. Не може ж бо так бути, щоб за впертість та глупоту одиниць терпіла вся громада, щоб врешті їх незрозуміння для справи, чи зла воля станула громаді на перешкоді в змаганні до поступу й добробуту. Такі одиниці, тобто таких мудрагелів і шкідників треба попросту виключити з громадської спільноти, відібрати їм землю й право бути господарями.

Управа ріллі

А тепер, любий приятелю, поговоримо собі дещо про управу ріллі. Застановімся отже зараз таки на вступі, чим є ота земля, яку управляєш, аби прогодувала й Тебе з родиною і Твої домашні тварини. Знай, що це не якась мертва маса. Навпаки, земля аж кишить від життя безлічі животин. І здивує Тебе може, коли скажемо, що на однім морґу землі й то в тім якраз шарі, який управляєш живе приблизно 1000 кґ., тобто одна тона дрібнесеньких животин-бактерій. Живе їх отже там так багато, що коли б вдалося Тобі їх всіх позбирати разом, то вони важили б якраз стільки, що дві добрі корови. Вправді Ти їх не бачиш, бо голим оком їх годі побачити. Та коли б було в Тебе сильне побільшуюче шкло, Ти б тоді міг наглядно переконатися про їх існування.

Мало того: сам знаєш, що кожній животині до життя необхідне повітря, бо інакше вона загине. Не було б повітря, не жив би ані Ти, ні Твої домашні тварини. Таксамо потребують до життя повітря і ті власне бактерії, що живуть у Твоїй ріллі. Хто ж в такому разі має їм цей доплив повітря влекшити? Ніхто інший, тільки Ти сам, приятелю!

Прочитавши це, можеш здвигнути раменами та сказати:

— А хиба ж то вже в мене нічого більше нема до роботи, тільки якимсь там бактеріям дбати про повітря.

Не кажи так, приятелю, не було б тих бактерій у ріллі, не було б і в Тебе ніякого врожаю. Тоді земля була б направду мертва, а кожне кинене в неї зерно пропало б так, гей камінь кинений в воду. То ж тепер, гадаємо, не будеш отим бактеріям — Твоїм приятелям жалувати повітря: будеш доволі часто своє поле переорювати й добре боронувати — словом: не допустиш ніколи, щоб

земля Твоя »каменем« стала. Навпаки, Ти тепер постійно дбатимеш, щоб усе була вона легка й пухка.

А щоб земля справді була пухка, треба ще конечно подбати, аби була вміру суха. Є в Тебе поле в мокрому місці, так не полінуйся й покопай рови, аби вода все могла свобідно відпливати. Не допускай ніколи до того, щоб Тобі по бороздах трохи не до самих жнив стояли калабані.

Та повернім іще раз до тих приятелів Твоїх — бактерій, бо справа ця направду куди важніша, як би це Тобі видавалося. Отже знай, приятелю, що самого повітря їм до життя ще замало. Бо ж, відомо, що немає на світі такого сотворіння, що жило б лише самим повітрям. Тимто треба і Тобі подбати, що б отим бактеріям крім повітря дати ще подостатком їжі.

— Чим-же їх маю годувати? — запитаєш.

А чим-же, як не штучними погноями та обірником. І притім мусиш знати, що цей останній, тобто обірник, найважніший. Тимто й треба Тобі не лише старатися мати подостатком обірника, але й також уміло його переховувати, аби не втратив багато найціннiших своїх поживних складовин. Не даром то в Німеччині повідають, що »стирта гною — це скарбонка рільника«. Цю приповідку повинен і Ти собі присвоїти. То ж заки Тобі дещо більше розкажемо про управу ріли, повімо тепер Тобі, як треба зберігати обірник.

Обірник

Правиильно зложений і переховуваний гній — це одна з дуже важних справ у господарстві. Тимто й Ти не злегковаж собі часом тієї важної справи та підшукай собі до складання гною

якнайсухіше місце на обістю так, аби підчас дощів вода не підтоплювала гною та не виполікувала з нього що-найцінніших його складовин. Підшукавши відповідне місце, складай на ньому гній в правильні стирти (»купи«) таксамо, як складають товчене каміння при битій дорозі. Автім як складати правильно гній, можеш побачити на фільварках. Не маєш змоги цього побачити, так запитайся аґронома, а він Тобі це докладно вияснить. Зрештою, маєш перед собою рисунок, з якого сам зміркуєш, як зложити правильно гній.

Зложений гній прикрий землею та залиши його в спокою продовж трьох місяців. За той час укладай собі другу стирту. По трьох місяцях обірник у першій стирті буде вже дозрілий, тобто здатний до вжитку. Такий власне обірник — то знаменита їжа для бактерій, що живуть і працюють у ріллі. А бактерії ці, як ми вже Тобі згадували — це Твої приятелі. То їм тільки можеш завдячувати, що Твоя рілля пухка й врожайна.

Гноївка й компост

Не забувай теж і про те, приятелю, що та сама гноївка, на яку Ти може не звертав досі належної уваги — це теж дуже цінний погній. Тимто й не сміє вона, як це часто до того часу траплялося, йти на марно. Треба Тобі отже зараз таки при стайні збудувати собі збірник на гноївку так, щоб вона стікала до нього безпосередно зі стайні. Найкращий, відомо, збірник із цементу, та зате дорогий. Не можеш собі такий збудувати, так збудуй дешевший: встав у викопану яму щільно збиту деревляну скриню, або й навіть більшу бочку, в стайні ж пороби рівчаки, якими могла б стікати гноївка попід підвалини крізь деревляну руру просто до

того збірника. Сам збірник треба накрити щільно дошками; або бляхою, а зверху ще й шаром землі, бо гноївка при довшій зустрічі з повітрям розкладається й тратить у великій мірі свою погноєву силу.

Час-до-часу відкрий збірник та вивези призбирану гноївку на луку, пасовисько, а то й підливай нею буряки, чи капусту. Тоді на власні очі переконаєшся, який цінний погній ота гноївка, що може досі марнувалася в Тебе без пожитку.

Рільникові тоді добре поводиться, коли використовує всі можливості, щоб поліпшити управу ріллі. Тимто й хочемо Тобі ще дещо й про компост розказати, бо і в Тебе може бути цей цінний погній, якщо заложиш собі т. з. компостову купу. А заложити її нетяжко. Недалеко від господарства на рівному, сухому місці зісипай на купу всякі відпадки: згорнене з обістя болото, попіл, усі буряни з подвіря, сухе листя, сміття тощо. Те все поливай час-до-часу водою, а то й гноївкою. Двічі до року перекопай оту купу та додай до цего всего можливо багато вапна. По двох-трьох роках матимеш на оцій купі чимало готового компосту. Можеш тоді вивезти його на луку, або на пасовисько, а й під городивину не зашкодить його підсипати. Побачиш, як земля Тобі за те гарно віддячиться: й збори з поля та луки будуть більші, й худоба, діставши більше паші, буде гарніша й здоровіша, а також і Ти, маючи більше доходу, зможеш неодно таке собі справити, на що Тобі досі не ставало гроший.

Розказавши отак мимоходом, як обходитися з обірником, гноївкою та як закладати компостові купи, вернемося знову до тої справи, яку стали ми вже обговорювати, а йменно до управи ріллі. А розказали ми отак по дорозі про природні погної, бо й ця справа якнайтісніше звязана з управою ріллі. Та ж сам добре знаєш, що коли не буде в Тебе доволі доброго обірника, гноївки й компосту —

то ніколи не допровадиш свого поля до порядку. Недаром то каже приповідка: »Покажи мені свій обірник, а скажу Тобі, який з Тебе господар«.

А коли справа з погноями стоїть у Тебе добре, то постійно треба ще Тобі памятати, що ріля крім погноїв потребує ще правильного доступу повітря. То ж послухай і в тім випадку наших вказівок.

Коли поле Твоє не дуже мокре (в будучому мокрого поля взагалі не буде, бо ж сам покопаєш рови та його підсушиш), так не ори його в загони. Певно Ти сам уже зауважив, що там, де поле пооране в загони багато зерна зі засіву пропадає, особливо при бороздах та хребтах загонів. При бороздах засів вимокає, а на хребтах вимерзає, бо вітер взимку змітає з них сніг і тоді мороз нівечить чимало озимини. Не стрінеш того на рівних полях. Тимто й Ти постарайся щоб виоране поле було в Тебе плоске та рівне гей стіл. Осягнути це легко: одного року ори поле до середини, па другий рік від середини. Оттоді поле Твоє виглядатиме так, як оце видно на рисунку.

Коли ж хочеш рілю добре провітрити, то мусиш зараз таки по жнивах її плитенько підложити. Тим не допустиш, щоб поле ствердло. Приятелі ж Твої-бактерії дістануть стільки повітря, що будуть жити в здоровлю та працювати в рілі Тобі на пожиток.

Кілька днів по підложенню поле треба заволочити, щоб зробити кінець бурянам, які вже встигли прорости.

Ти певно вже бачив по деяких дворах моторові плуги, якими переорюють осінню стерниська аж два рази й добре при тому його боронують, аби до ріллі був вільний доступ і повітря й світла. Тому й Ти старайся зробити це й на свойому полі. А тому, що в Тебе земля здебільша глиняста, не ори її зараз по дощі тоді, як вона

мокра. Підожди, аж підсохне так, аби підчас орки розсипалася. Тоді доступ повітря до неї буде більший. Коли ж оратимеш мокру ріллю, вона Тобі позбивається докупи, а як прийде погода, то каменем стане й буде така, як би Ти її не то плугом, але й пальцем навіть не діткнувся.

Землю призначену під управу бараболі треба весною зараз таки перед її висадженням добре зорати. А коли будеш вже садити, так памятай, щоб не загусто. Рідше посаджена бараболя дасть кращий врожай, як посаджена »на купі«. Що земля при садженні бараболі має бути така пухка, гей вата — ми й не згадуємо. Це ж конечне.

Коли вже бараболя посходить, треба її можливо часто обробляти: бороною, мотиками й плужком, щоб земля постійно була пухка. Зробиш так як Тобі радимо, двічі більше збереш, як до того часу.

Те саме відноситься до управи буряків та городовини, яку дуже поручаємо Тобі управляти, щоб Твої приятелі-бактерії були дужі, добре розмножувалися та могли для Тебе працювати. По кожнім більшім дощі повинен Ти між буряками, чи городовиною зрушити мотикою землю. Бактерії Тобі за те відплатяться пильнішою працею й в висліді матимеш кращий врожай.

Таксамо на весну, коли устануть приморозки, поборонуй овес, ячмінь і пшеницю. Можеш їх спокійно заволочити боронами навіть три рази, а саме: овес та ячмінь вперше, як тільки почнуть кільчитися, вдруге, коли посходять понад землю, втретє по четвертому листку. Вважай тільки, щоб не поспішитися з третім боронуванням і не поборонувати часом вівса й ячменю по другім листку, бо вони того дуже не люблять.

Озиме жито та озимий ячмінь краще ростуть, як їх не боронувати. Тому весною залиши їх в спокою.

Закуп насіння

Всі оті наші добрі ради небагато Тобі поможуть, коли не будеш памятати про одну чи не найважнішу річ а саме: про добре, здорове насіння.

Не новина то для Тебе, ані тайна, що тільки здорова мама може мати здорову дитину. Знаєш також, що тільки гарна, здорова кобила вродить Тобі здорове лоша; тільки сильна корова матиме сильне теля. Таксамо й зі збіжжям. Без доброго насіння — нема доброго збору. Тимто й ми постаралися, щоб на будуче міг Ти купувати що-найкраще збіжжа на засів. Вправді хвилево воно видається може Тобі задороге, але згодом, коли раз купиш і посієш, переконаєшся, що купівля оцего ніби дорогого насіння таки оплачується й то добре. Передусім цього добірного насіння висієш на одну четверту часть менше, як свого власного. Це була б перша користь. Автім посіявши це насіння, багато більше збереш. Зрештою ми Тобі вияснимо, чому оце насінне збіжжа таке дороге. Його, бачиш, управляють у окремих годівельно-насінних господарствах. До засіву вибирають там зразу найздоровіші й найбільші зерна. Вибирають їх машинами, але й часто приходиться вибирати руками, а це багато коштує. По зібранні першого збору зерно перебирають-сортують вдруге та знову висівають. Зібравши, втретє сортують і розпродують. Таке власне насіння приходить і до нашої округи, але ж його відразу рільникам не продається. Воно зразу приходить до великих господарств, що їх признано годівельно-насінними господарствами (нпр. Юрівці) і там його висівають. Робимо так на те, аби це збіжжя заки дістанеться до Твоїх рук, ми мали іще змогу

випробувати та переконатися, чи воно відпорне на тутешнє підсоння та чи дає на цій землі добрі врожаї. Влітку, коли воно іще росте, окремий службовик Рільничого Уряду два-три рази приходить провірити стан засіву, щоби переконатися, чи збіжжя оте здорово росте й має всі ті ціхи, що повинна їх мати дана відміна збіжжа. Опісля по зборі оте збіжжа чистять, сортують на доброму трієрі та щойно тоді призначують його на продаж на насіння. Не дивуйся отже, що воно куди дорожче від звичайного.

Зрадимо Тобі іще одну річ, а саме: на весну 1941. р. покриємо третину запотребування насінного збіжжа якраз цим найдоріднішим та випробуваним. Його зможуть дістати господарі своєчасно або за гроші, або в заміну за їх власне. Насінне збіжжа буде відразу й забайцоване так, що купівля повинна Тобі направду виплатитися, бо матимеш не лише добре насіння, але ще й до того певність, що збіжжа не чіплятья ніякі збіжеві недуги.

Восені 1941. р. матимемо вже стільки цего найдоріднішого жита і пшениці на насіння, що кожний, хто лише захоче, матиме змогу замовити собі через кооперативи стільки, скільки потребуватиме на засів.

Плодозміна

Плодозміна річ незвичайно важна для господаря. Стара приповідка каже: »Вибери добрий передзбір, а матимеш добре жниво в наступнім році«. Тимто й не від речі було б росказати дещо про цей передзбір.

Передзбір — це власне те, що управляв Ти на полі минулого року. Коли Ти, наприклад, осінню посіяв на бараболиську пшеницю, то передзбором була бараболя.

Мала заввага: якщо Тобі буде дещо в цей книжечці незро-

зуміле, не стидайся попросити вияснення в учителя, чи в аґронома. Бо ж це не сором, як хтось чогось не знає. Кожна людина, отже й господар, що розуміє свої обовязки, мусить постійно вчитися, постійно збагачувати своє знання.

Та вернімся іще раз до передзбору й плодозміни. Плодозміна — це чергування тих рослин, що ми їх рік по році одні по одних управляємо. Ось і примір: цього року садиш на полі бараболю, другого сієш на бараболиську ячмінь, по ячмені жито, по житі садиш знову бараболю. Це власне і є Твоя плодозміна.

Хочеш мати добрий дохід із поля, так треба Тобі призначити бодай половину своєї орної землі на управу добрих передзборів, тобто мусиш управляти такі рослини, що дадуть Тобі запоруку доброго жнива в наступному році. Такі рослини — то бараболя, пашні й цукрові буряки, капуста, однорічна конюшина, ріпак, коноплі, лен, пашна капуста, кукурудза й усі мішанки з викою. Якщо будеш якінебудь із цих рослин правильно управляти на половині свого поля, то по їх зборі без вагання можеш сіяти на цій половині усі роди збіжжя. А як і інших рад наших послухаєш, то побачиш, які гарні матимеш жнива.

Перед одним тільки Тебе перестерігаємо: перед управою пшениці по ячмені. Тоді пшениця часто дістає різні хвороби й дає лихий збір.

Пожнивні рослини (межизбір)

Вважаємо, приятелю, що Ти добрий, працьовитий господар й тому не сумніваємося, що Ти продовж двох років захочеш мати три збори зі свойого поля. Коштувати це буде ще трохи праці, трохи штучних погноїв, бо земля мусить бути й добре виправлена та суха, й врешті добре згноєна.

Правдоподібно поля в Тебе небагато, тимто мусиш управляти якнайбільше хлібового зерна, щоб хліба стало на прожиток. На управу інших, а передусім пашних рослин часто не стає Тобі місця. Та цьому однак мусиш якось зарадити. То ж зараз таки по зборі, от хоч би й жита, зори землю поміж копами, заволочи її добре боронами й на кожний морґ висій

один сотнар вапневої салітри

та один сотнар 40-процентової калійної (потасової) соли.

Як можеш роздобути трохи суперфосфату, то й ним іще підсили землю. На цему виправленому полі, коли скоро справишся, вже два дні по зборі жита, чи пшениці можеш висіяти пожнивні рослини. Поручаємо Тобі передусім пашну капусту, що добре вдається в наших умовинах. Можеш її висіяти рукою, беручи 7 кґ. насіння на морґ. Можна це зробити інакше: висіяти насіння зразу в городі, а потому висаджувати на поле здорові, гарні саджениці (флянци). Тоді на морґ вийде менше насіння, бо всього 3 кґ. В тім випадку треба однак перед висадженням саджениць поле згноїти обірником, або гноївкою та вапневою салітрою, яку дістанеш у кожній кількості в своїй кооперативі.

Замість пашної капусти можеш теж висіяти мішанку ярої вики й пелюшки (50 кґ. вики й 50 кґ. пелюшки на один морґ). Таку мішанку треба висіяти якнайвчасніше зараз по зборі жита, чи пшениці. Осіню оту мішанку скосиш і заквасиш.

Коли мішанка пелюшки й вики видається Тобі дорога, можеш висіяти іншу, дешевшу. Тоді візьмеш на морґ

25 кґ. вики,

25 кґ. пелюшки й

5 кґ. ріпаку.

І та мішанка дасть Тобі добрий збір так, що взимку матимеш доволі квашанки для своєї худібки.

Замість ярої мішанки можна висіяти на зоранім стерниську озиму мішанку. На один морґ треба:

40 кґ вики (озимої) та

40 кґ. жита.

Вчасною весною підсилиш її вапневою салітрою. На початку мая треба її скосити й заквасити, або й давати свіжу худобі. По зборі мішанки поле можна іще по виправленні обсадити пашними буряками, капустою, чи теж бараболею.

Вказали ми Тобі, як бачиш, способи придбати собі як найбільше доброї і так для Тебе потрібної паші й то такі способи, що дозволяють Тобі сіяти ту саму скількість хлібового зерна, яку управляв Ти досі — кількість, необхідну для Твого прожитку.

Кукурудза

Цього року поробили ми проби над управою кукурудзи в цих сторонах. Кукурудза вдалася дуже добре й хоч рік був мокрий — дозріла. Насіння тієї кукурудзи можеш замовити в своїй кооперативі. Ми від себе можемо хиба лише заохотити Тебе до її управи. Зі зеленої дістанеш знамениту квашанку для худоби. Даш їй дозріти, так матимеш просто вимріяну їжу для курий та свиний. Автім кукурудзянка — це й для людий їжа здорова й дуже поживна.

Пашна капуста

Це направду така добра паша для худоби, що її іще раз гаряче поручаємо Тобі управляти. Висієш її по зборі озимини, то матимеш подостатком зеленої паші восені. Пашна капуста невибаглива й небагато потребує штучних погноїв тай мало її висівається — всього

7 кґ. на морґ. Вона видержлива й на холоди та навіть і на середні морози. Ще 10 ступінів морозу її не шкодить. То ж таки попробуй управляти цей рід паші для худоби, а матимеш зеленину аж до Різдва, бо пашну капусту не мусиш збирати з поля. Можеш її сміло залишити на пні й щодня зрубувати потрохи та годувати нею худобу. А це, сам признай, дуже велика вигода.

Іще про погної

Одна з передумов успішної управи ріллі — це добре збережений обірник, про що ми вже зрештою й згадували на самому вступі тієї книжечки. Та хоч як цінний обірник для господарства, то все ж таки сам іще не вистарчає, щоб дістати з поля можливо найвищі збори. Тимто й не від речі буде подати Тобі, приятелю, декілька вказівок, як треба правильно гноїти поле осінню й на весну. Передусім треба Тобі знати, що всі поля в нашій окрузі дуже вбогі на вапно. Тому ми вже раз згадували про потребу вапнувати пасовиська й луки. Таксамо недостачу вапна відчуває й Твоє поле. Добре отже буде, коли на кожний морґ висієш яких три сотнари вапна. Якщо так висіватимеш його 3—4 років підряд, то опісля можеш вапнування на рік-два перервати, щоб ріля могла вапно зужити й перетравити.

Приймім, що на тім самім полі управляєш що три роки окопові рослини, тобто бараболю й буряки. В тім випадку радимо Тобі, щоб на бараболю по її висадженні, або навіть і тоді, коли вже посходить, висіяв Ти по 5 сотнарів вапна на морґ. Це вапно підчас плужкування, сапання й полення добре вимішається зі землею й в висліді матимеш не лише більше бараболі, але й також і збіжжа, що його посієш опісля на бараболиську, збереш куди більше, як із невапнованого поля.

Пашним бурякам теж треба дати по 5 сотнарів вапна на морґ. А тепер іще декілька вказівок про інші штучні погної.

Бараболя

Коли крім достаточної кількости обірника й вапна піддаш бараболі ще 80 кґ. 40-процентової калійної (потасової) соли, то вона Тобі іще краще зародить. А якщо не пожалієш на морґ іще 50 кґ. амонійного сульфату (»сірчану амону«), то направду матимеш такий великий врожай, якого Ти ще ніколи не мав на свойому полі.

Пашні буряки, капуста й усяка городовина

Під ці рослини крім обірника та гноївки треба піддати ще на один морґ:

1 сотнар суперфосфату,
1,5 сотнара вапневої салітри,
1 сотнар 40% калійної соли,
1 сотнар азотняку.

Азотняком гноїмо поле 8 днів перед засівом. Вапневу салітру не висіваємо відразу, тільки ділимо її на три части: першу висіваємо разом із засівом, а наступні що 14 днів. Зі суперфосфатом — то вже справа гірша. До кінця війни тяжко буде його дістати, тимто й не забувай, приятелю, про погноєве вапно, яке розпускає фосфорові кислоти, що находяться в землі. Фосфору, як Тобі може відомо, рослини дуже потребують. Він для них просто необхідний. Без вапна вони не можуть собі його присвоїти, тому іще раз пригадуємо: не забувай про погноєве вапно. Воно ж Тобі бодай по-часті заступить фосфорові погної.

Пожнивні рослини

Коли управлятимеш пожнивні рослини, тобто пашну капусту, яру вику по озимій, або озиму вику по житі, чи пшениці, то, відомо, хочеш із свого поля збирати тричі продовж двох років. Більше хочеш зібрати — більше й ріллі мусиш дати штучних погноїв, щоб мала силу ті всі рослини повигодовувати. Тимто й поручаємо Тобі висіяти під мішанку, що її хочеш управляти як межиплід отакі штучні погної на один морґ:

1 сотнар суперфосфату,

1 сотнар 40% калійної соли,

1,5 сотнара вапневої салітри.

Вапневу салітру треба таксамо поділити на дві-три часті й висівати їх що 8—10 днів при сухій погоді.

Жито й пшениця

Не радимо Тобі сіяти жита на обірнику, який краще заховати під бараболю й буряки. Замість обірника дай землі штучні погної і то в таких скількостях на один морґ: передусім висій під жито й пшеницю по 1 сотнарови томасини. Крім того під пшеницю висій іще осіню 25 кґ. вапневої салітри. Коли ж жито й пшениця будуть на весну слабі, додай їм іще по пів сотнара вапневої салітри, яку вже тепер можеш купити в кооперативі, аби ранньою весною висіяти її на поле. Побачиш, як Тобі це виплатиться.

Ячмінь та овес

На ячмінь поручаємо такі погної(на 1 морґ):

75 кґ. суперфосфату,

75 кґ. вапневої салітри,

100 кґ. 40% калійної соли.

Овес

Під овес радимо дати перед висівом:

75 кґ. азотняку.

Азотняк мусиш розсіяти по полі на три дні перед тим, заки посієш овес. Найкраще однак тиждень наперед. Притім поле треба добре заволочити боронами, щоб погній докладно вимішався зі землею. Крім азотняку дай на морґ ще 50 кґ. 40% калійної соли.

Хоч подані тут кількості штучних погноїв потрібних на один морґ будуть може видаватися Тобі завеликі, то все ж таки не пожалуй видати тих кілька злотих більше. Більше даш землі — краще вона за це Тобі віддячиться. А коли б Ти, послухавши нашої ради, дав справді стільки штучних погноїв, скільки тут у книжечці ми подали й Тобі потому не дуже то зародило, то все ж не сумнівайся в успішність наших порад. Подумай і застановися, чи часом Ти сам в дечому не помилився. Не гадай, що те все, що отут ми Тобі радимо — радимо Тобі отак на сліпо. Ні, приятелю, все те ми вже докладно випробували й то в малих і великих господарствах у нашій таки окрузі. Тому й поради, позбирані у тій книжечці направду добрі. Автім, коли Тобі ще неясне, попроси аґронома, щоб Тобі вияснив. Аґроном теж час-до-часу завітає і до Вашої Громади та в окремому відчиті ще раз оці всі справи з усіми господарями обговорить.

Ми свідомі того, що в самих горах панують по-части куди інші умовини господарювання, ніж у інших дещо нище положених околицях нашої округи, та мимо того всі наші ради мають також певне значення і для чисто гірських господарств.

Накінець подамо вкоротці ті всі наші ради, що ми їх в нашій книжечці подали — ради, що до них повинен примінитися кожний господар без огляду на те, чи доводиться йому господарити в горах чи теж на долах. Ось они:

1. Тримай менше домашніх тварин, та зате краще їх годуй.

2. Зберігай обірник в порядку так, як ми Тобі радили.

3. Часто обробляй своє поле плугом, бороною й мотикою, аби мало до неї повітря акнайбільший доступ.

4. Давай землі доволі вапна, щоб була пухка та щоб могли в ній жити й правильно развиватися Твої приятелі-бактерії.

5. Конечно старайся управляти пожнивні рослини й межиплоди та по можності збирати трпчі продовж двох років урожай.

6. Лука й пасовисько годують Твою худібку продовж цілого року. То ж дбай про них, а матимеш за те здорову худобу, що дасть Тобі багато молока та мяса.

7. Без доброго насіння не матимеш доброго збору, тому все постарайся завчасу про дорідне насіння.

8. Поле мусить бути можливо рівне.

9. В цих околицях найбільший ворог господаря — це вода по луках і полях. Покопай отже рови, щоб попідсушувати поля й луки.

10. Солтис і Твої сусіди мають усі спільно старатися, щоб рови були попрочищувані так, аби вода мала свобідний відплив. Коли справа ця їм байдужа, повідоми про те повітового, чи окружного аґронома. Він уже дасть собі з ними раду.

Годівля домашніх тварин

Тут таки зараз на вступі хочемо дати Тобі, приятелю, дуже важну пораду:

Тримай менше худоби, та зате годуй її добре. Правильно годована худоба здорова й дає добрий дохід; зле годована приносить господареві тільки клопотів багато, а то й біду.

Коні

В останніх місяцях на наше припоручення викастрували майже тисячу оґерів, щоб в цей спосіб покласти здорові основи під годівлю добрих краєвих коний. Хочемо мати в сяніцькій окрузі тільки добрі та витривалі коні, що й видатно працюватимуть, а при тім будуть здорові та відпорні на всякі недуги.

Крім тих 25 оґерів, що дістали ліценцію до становлення в нашій окрузі, заложимо ще в Балигороді й Команчі державні стації оґерів. Вони призначені до плекання чисто-кровних гуцульських коний, що в тих околицях найкраще надаються до праці. На будуче буде купувати добре підгодовані гуцульські жеребці військо й певно платитиме за них високі ціни.

Іншу стацію заложено вже в Боську. Там крім оґера гуцульської раси умістимо ще два цінні коні: одного повної крови й правдоподібно ще анґльо-араба.

До стайні п. Слонецького, що має вже чистої крови оґера-араба додамо ольденбурського оґера середньої ваги. До цього остан-

нього треба провадити тільки тяжкі й сильні клячі і то таких господарів, що зможуть давати опісля лошатам багато доброї паші. Лошаки по такім оґері повиростають на добрих коней тільки тоді, коли змалку будуть достатно й правильно годовані.

І в Березові заложимо державну стацію оґерів, куди крім двох чистокровних спровадимо іще одного ольденбурського середньої ваги.

Радимо Вам не становити добрих кобил невідповідними для них оґерами. Гуцульські клячі, чи т. зв. »коники« повинні піти до гуцульського оґера, щоб на будуче виховали ми собі в нашій окрузі чисту расу гуцульських коний. Відноситься це передусім до Команчі, де хотіли б ми мати самі гуцульські коні, а по части до Щавного й Балигороду.

В інших випадках допроваджувати клячі до арабів, анґльоарабів, або до оґерів чистої крови. Тяжкі та сильні, коли є подостатком паші на годівлю лошат, треба провадити до ольденбурських оґерів, що стоять в Юрівцях та Березові. Ця остання вказівка особливо важна для господарів, що управляють багато буряків і взагалі ведуть посилену господарку.

Радимо також відразу каструвати молодих лошаків, коли вони не відповідають усім вимогам, ставленим їх расі. Такі лошаки і так не дістануть ліценції і будуть примувово викаструвані.

Були ми на переглядах коний і бачили їх цілі тисячі. З прикрістю мусимо ствердити, що господарі, назагал, зле обходяться з кіньми, хоч є в них аж настільки часу, аби їх коні якслід виглядали: були краще відж∙ивлені та добре вичищені. Повірте нам, що кожному аж приємніше поглянути на такого господаря, в якого гарні коні та добре вдержані: грива вичесана, вичесаний і пристрижений хвіст, копита впорядковані, допасована до коня упряж

так, щоб міг себе якнайкраще почувати цей найліпший товариш праці господаря.

Знайте, господарі, що чоловік, який людяно обходиться з конем та дбає про нього — це добрий чоловік. Ті ж, що зле удержують свої коні — то і злі господарі й злі люди. Повірте, що нема для рільника більшого стиду, як худий, брудний та занедбаний кінь.

Рогата худоба

Більшість рільників у нашій окрузі живе з годівлі рогатої худоби. І здавалося б, що худоба в них така, що можна нею похвалитися. Тимчасом так не є. В сяніцькій окрузі дуже багато коров лихих і зле віджевлених. І тут знову повторяємо нашу раду, щоб тримати радше менше коров і краще їх годувати, ніж багато й так їх »годувати«, аби їм ребра було видно.

В нашій окрузі найкраще годувати червону худобу польської раси, тимто й на будуче ліценцію дістануть тільки ті бугаї, які власне до неї, до тієї раси належать. Ми вже спровадили з Німеччини кілька транспортів таких бугаїв і то з найбільше молочних стаєн. Одночасно й повідомляємо, що всі інші бугаї, що не мають ліценції підуть на заріз. Треба, Вам отже, панове господарі, вже завчасу порозумітися з інспектором годівлі худоби, який урядує в Сяніку в Ринку під 12. ч. в уряді Крайсляндвірта та обговорити з ним справу заснування в Вашій околиці годівельної спілки, що вдержувала б такого расового бугая. Около 10 расових бугаїв стоїть до розпорядимости та вибору в стайнях Крайсляндвірта.

Вправді оплата за покривання коров дещо вища від тої, що Ви досі платили. Та все ж це Вам повинно виплатитиси, бо ж дістанете від Ваших коров направду добрі телята, а з телят тих доховаєтеся добрих коров, що крім знаменитого мяса дадуть Вам

багато молока з великим відсотком товщу. А коли ще будете годувати ті корови так, як ми Вам радили на початку тієї книжечки, то вже в найближчих роках наглядно переконається, які правильні й доцільні були наші зарядження.

Всі бугаї без ліценції, як ми вже згадали, підуть з весною 1941. р. на заріз. Тому ще раз Вам радимо, щоб Ви в порозумінні з годівельним інспектором завчасу запевнили собі доброго та здорового бугая.

Ми довго застановлялися над тим, яку расу худоби підібрати для тих сторін, аби вишукати Вам найкращий рід рогатої худоби. Врешті рішились ми на червону, польську худобу. Худоба з тієї породи потребує відносно небагато паші й дає при тім досить товстого молока. Крім того худоба та є найвідпорніша на наше підсоння та надається до запрягу, бо й здоровля в неї кріпке й добрий крок, а притім вона з природи охоча до праці й лагідна.

Коли хтось каже, що навіть у малому господарстві кінь необхідний, то погляд цей направду наскрізь фальшивий. Коли б так дрібний рільник направду усвідомив собі, як виглядало б його господарство, якщо б двом коровам додавав постійно ту пашу, що її зїдає кінь, то скоро переконався б, що за кілька років зложив би собі гарний гріш. Корови щедро йому відплатились би за цей додаток паші, й легко заступили б коня в його праці.

Памятайте, господарі, що здорові й гарні корови — це гордість господаря. Памятайте теж, що той господар, який має гарні, товсті й добре відживлені молочні корови нам багато миліший ніж той, що в нього худі коні та худі, зле відживлені корови. То ж нехай буде, панове господарі, Вашим гаслом:

Краще мати на господарстві товсті, расові корови без коней і ними працювати, ніж мати худі корови і худі коні.

Не гадайте, що працювати коровами — це стид, або що це їм виходить на шкоду. Ні, а ось бачите зрештою на образку, як дві корови тягнуть сівалку. Їм це ні трохи не шкодить. Навпаки, ці корови й добре відживлені й в додатку дають більше молока від Ваших. Працюють коровами інші, досвідніші від Вас господарі, то чому б не піти й Вам їх слідами? Автім зрозумійте, що всі ті наші ради даємо Вам на те, щоб піднісся добробут у Вашій околиці, щоб врешті достаток завітав до Ваших хат. Також і ті всі наші зарядження, яких дехто може й покищо не розуміє, видали ми виключно для Вашого добра.

Вівці

Вівця — це дуже хосенна домашна тварина. Подібно, як корова на долах, так вівця в горах має на будуче дати господареві поживу та дохід.

Тієї весни зорґанізуємо для полонинових околиць Тісни, Ветлини й Райського велику кооперативу годівлі овець з осідком у Балигороді.

Пан Гладишевський з Балигороду буде кермувати тією кооперативою. Ви ж, господарі з гір, будете могли робити умови з тою кооперативою, які запевнять Вам збут бриндзі так, аби годівля овець приносила Вам хосен. Для відсвіження крови Ваших овець в тому найближчому літі спровадимо до нашої округи чисто-кровних баранів. Будуть це расові ц а к л і, а правдоподібно також і кілька повнокровних каракулів. Переконаєтеся на власні очі, що вівці від тих баранів даватимуть двічі стільки молока, сира й вовни, ніж Ваші. Відомо, що осяги ті залежатимуть іще від того, чи постараєтеся доволі паші на зиму для Ваших овець. Натомість збут вовни й бриндзі ми Вам запевнюємо.

Отже обовязком кожного господаря найближчої весни буде подвоїти свою отару так, аби восені при стриженні вовни міг кожний з них продати подвійну її кількість. Осягнути це можна легко, коли точно примінитеся до наших порад та справите свої посовиська. Ми ж хочемо, щоб у цій околиці було вдесятеро більше овець, як досі, а Ви всі, панове господарі, мусите нам у тому прийти з помічю, аби раз на все біда зникнула з Ваших сел та, щоб Ви в будучому могли тут добре почуватися.

Коли ми радимо Вам поліпшити расу Ваших овець, не гадайте, що вважаємо їх безвартісними. Борони Боже, кожну свою вівцю мусите задержати. Найближчої весни не вільно ні одної з них забивати, тільки треба старатися дорогою схрещення з расовими вівцями так поліпшити породу своїх, аби в майбутньому вони Вам якнайліпше поплачувалися.

За порадами в справі годівлі овець звертайтеся до:

1. інспектора годівлі овець,

2. окружного, або повітового аґронома,

3. управителя кооперативи годівлі овець у Балигороді. Є це загально відомий годівельник овець, п. Гладишевський.

Годівля свиний

Тут на вступі скажемо Тобі, приятелю, одну правду, потверджену дуже довгим досвідом. В Німеччині стверджено понад усякий сумнів, що найбільші грошеві доходи мають оті господарі, в яких найбільший грошевий оборот. Інакше кажучи, чим більше в господаря є молока, тим більше може він призбирати грошей тому, що одержаними за молоко грішми має змогу дуже часто обертати. І недивно — при молочній господарці гроші вертаються до господаря аж дванадцять разів до року в той час, коли при управі земле-

плодів гріш вертається тільки раз на рік. Грішми одержаними з годівлі свиний можна обертати двічі до року. З того бачиш наглядно, що чим частіше господарство дістає гроші, тим воно краще оплачується господареві.

Якщо йде про годівлю свиний, то вона направду поплатна й то тимбільше, що збут на вигодувані свині все буде запевнений. Ми ж зі своєї сторони постаралися про привіз із Німеччини більшої кількости поросят, що дуже добре надаютьсь до годівлі. Автім і в Вас незадовго заведеться ота нова порода свиний і тоді кожночасно будете могли купити собі на ярмарку потрібну кількість поросят.

При годівлі свиний треба однак тямити про одну важну річ, а саме: про охоронне щеплення перед червінкою (»ружицею«). В тій цілі кожна громада повинна порозумітися своєчасно з ветеринарійним лікарем, щоб з весною можна було усі свині пощепити проти тієї недуги й то не один раз, тільки двічі. Дворазове щеплення дає запоруку, що влітку не кинеться серед них ота грізна й небезпечна недуга.

А так, то не забувай, приятелю, що свині потребують більших та ясніших хлівів, а не таких малих, душних, темних і брудних, як досі. Свиня, як зрештою і кожна тварина, хоче світла й повітря. То ж треба їй дати і одне й друге. Тоді вона краще буде годуватися, буде теж і родити гарніші та більші поросята.

— Ба, а кошти? — запитаєш. А нові хліви?

Того не бійся, приятелю. Ніхто від Тебе не вимагає, аби Ти зараз будував новий хлів для свиний. Ні, вистане, як матимеш крихітку доброї волі й поправиш та впорядкуєш свій старий хлів.

Накінець іще одна рада: бараболями годуй тільки свині. Хто дає їх коровам, той не є добрий господар. Бо ж це, повір нам,

непоплатне. Для коров треба управити пашних буряків, бараболю ж заховати для свиний.

Годівля дрібних звірят

Хочемо Вам, панове господарі, запевнити всесторонній розвій Ваших господарств Тимто й направду завдали ми собі багато труду, щоб на початок бодай сяк-так наладнати справу годівлі дрібних тварин. Мали ми на увазі передусім дрібних мало-земельних господарів, яким господарка не дає аж стільки доходів, щоб могли, як то кажуть, повязати кінці до купи. А так годівля дрібних, домашніх тварин може видатно збільшити доходи їх господарств і то тимбільше, що не вимагає вона ані великого грошевого вкладу, ані ніяких більших заходів. Має вона іще одну добру сторону, а саме: нею можуть занятися діти та старці, тобто та частина челяді, з якої невелика поміч ні в хаті, ні на полі.

В Німеччині годівля отих тварин так поширена, що приносить кожного року народньому господарству великі доходи, які виносять кілька міліярдів марок. Тому й ми, знаючи як дуже тутешні господарі люблять свої домашні тварини, ні на хвилину не сумніваємося, що й ця справа знайде в них зрозуміння й прихильність. Годівлею дрібних домашніх тварин, повинні б занятися передусім гірські села, яким управа ріли не приносить багато користи. Зі своєї сторони ми постараємося створити пригожі умовини для тієї годівлі. Коли хочете отже поцікавитися тою справою, зверніться до повітового аґронома, який дасть Вам у тім напрямі вияснення й ради. Більше в цій справі не могли ми Вам більше нічого зробити, як хиба тільки порадити та запевнити Вам нашу поміч. Працювати й годувати то вже мусите Ви самі.

Якщо йде про годівлю дрібних домашніх тварин, то погово-

римо передусім про годівлю кріликів. Щоб запевнити охочим господарям купівлю цих направду пожиточних тварин, заложили ми в фільварку в Марківцях годівлю анґорських кріликів, на яких вовну є все великий попит. Автім і ціна тієї вовни дуже висока. Друга така більша зразкова годівля повстала вже в Березові. Відси сусідні громади матимуть змогу купувати анґорські крілики, щоб і в себе завести годівлю тієї цінної породи. З нашого боку доложимо всіх можливих зусиль, щоб ця годівля якнайбільше поширилася й створила основи під окрему ділянку народнього промислу.

Одна з найважніших умовин годівлі анґорських кріликів – це чисті й добре вдержані клітки. Крім цего, відомо, кожному годівельникові треба ще знати, як обходитись із анґорами: як їх годувати, як вичісувати з них вовну та врешті як оту вовну переробляти.

І про це ми подумали. Незабаром улаштуємо відповідні курси, на яких учасники попереходять відповідний потрібний їм у тім напрямку вишкіл. Незалежно від того зробимо великий показ, щоб кожний міг побачити, яку цінну вовну можна дістати з анґорських кріликів та які чудові вироби можна з неї робити.

Футряні крілики

Годівля анґорських кріликів дещо складніша та вимагає певної вправи. Тимто й для тих, що взагалі не годували кріликів ми заложили ще дві інші, більші годівлі тієї худібки: одну в збірній громаді Буківську, другу в Команчі. Задумуємо подібні годівлі заложити ще й по інших волостях і то в найближчому часі. Вони — оті годівлі постачатимуть усім зацікавленим тією справою господарям б і л и х в і д е н с ь к и х к р і л и к і в, що дають подвійну користь: смачне і поживне мясо та гарну шкірку. На шкірки цеї по-

роди все був великий попит, а й ціна їх була та є досить висока. Щоб запевнити годівельникам їх збут, ми рішилися заложити в Сяноці централю закупу крілячих шкірок, аби кожний міг кожночасно продати по устійнених цінах кожну скількість того товару.

Годівля домашної птиці

В нашій сяніцькій окрузі господарі займалися досі направду дуже пильно годівлею домашної птиці. Передусім гуси з тієї округи все находили охочих покупців. Тимто й відносно годівлі гусий в цій окрузі ми не маємо ніяких застережень. Навпаки, ми з приємністю ствердили, що господарі добре плекають цю домашню птицю.

Кури

З годівлею курий в нашій околиці справа стоїть дещо гірше. Бо з курми, знаєте, така сама »історія«, як з коровами й збіжжам на насіння. Не будуть кури походити з доброї раси, то й пожитку з них великого не буде. Тому спонукало це нас заложити в нашій окрузі пять стацій годівлі курий, де можна буде купити й молоді кури на розплодок і вилягові яйця. Також і при рільничій школі, що повстала при міськім фільварку в Сяноці ми теж заложимо в найближчому майбутньому зразкову годівлю домашної птиці, щоб і учні тієї школи й відвідувачі могли їй добре приглянутися та дечому навчитися. При тій годівлі буде теж і виляговий апарат (інкубатор). Крім того в кожній нашій годівлі будуть точно записувати, скілько кожна кура несе яєць на рік так, аби Ви, купуючи в нас вилягові яйця, були певні, що курята, які Вам виляжуться будуть походити від добрих расових курий-несучок.

Коли в когось кури расові й добре несуться, тому не треба їх зміняти, зате кури, які несуть мало яєць мусять зникнути, а на

їх місце мають прийти нші — ліпші. Від себе поручаємо Вам розвести в своїх господарствах курий зеленоніжок. Вони передусім відпорні на місцеві підсоння, а при тім мають багато добрих прикмет: самі пильно шукають собі їжі, є невибагливі, вони видержливі на холод і дощ, а що найважніше — добре несуться й дають смачне мясо.

Яке велике значення має годівля курий для сільського господарства, можете зміркувати хоч би з того, що Лемківський Союз Кооператив влітку 1940. р. купив у нашій окрузі 9 міліонів штук яєць і розділив за них між людий, що оті яйця доставили 450 тисяч кґ. цукру. Цей приклад хиба Вам вистарчить, аби Ви наглядно переконалися, яку велику користь приносить годівля домашної птиці народньому господарству.

Годівля шовківниць

Також і годівля шовківниць може дати неодному незлий дохід та побічне заняття. Тією српавою в сяніцькій окрузі займається п. Дембінський в Сяніку при вул. Матейки 11. ч. Він Вам теж дасть усі потрібні поради й вказівки звязані з годівлею шовківниць.

Від себе скажемо хиба це, що в нашій окрузі є більше коконів шовківниць, ніж в інших місцевостях Ґенерал-Ґубернаторства. Є також доволі і морвових дерев.

Годівлею шовківниць радимо поцікавитися усім мало земельним селянам, бо вона — ота годівля приносить направду незлий дохід.

А тепер на закінчення зберім собі вкоротці все те, що ми говорили про годівлю домашніх тварин. Правил цих, які ось тут зараз подамо мусить придержуватися кожний господар, якщо праця його має бути успішна й приносити користь і для нього й для загалу.

Ось Вам і ті правила:

1. Тримай на господарстві лише стільки худоби, скільки можеш правильно вигодувати продовж цілого року.

2. Тримай тільки добрі домашні тварини й паруй їх лише з ліценціованими самцями, тобто кобилу веди до ліценціованого оґера, корову до такого ж бика, а вівцю до чисто-кровного, ліценціованого барана.

3. Замість коний вживай до запрягу коров та давай їм додатково ту всю пашу, що її зїдав кінь.

4. Кожна домашня тварина хоче ясної, сухої і здорової стайні. Памятай, що за лиху стайню Ти сам в першу чергу покутуєш, бо з марної, слабовитої худоби маєш менше користі.

5. Чисть щодня свою худібку й добре піклуйся нею, вона буде зате Тобі вдячна.

6. Коневі справ добру упряж, свині чисте корито. Тоді стануть вони Твоїми приятелями.

7. В усіх справах звязаних із годівлею худоби йди по пораду до аґронома й до відносних урядів.

8. Молоко в корови під язиком, то ж годуй її добре, а дасть Тобі доволі молока.

9. Кожної весни вибілюй і вичищуй стайню. Роби це теж і під зиму. В цей спосіб охрониш свою худібку перед усякими заразливими недугами. В випадку якоїсь пошесті завізви якнайскорше ветеринарійного лікаря, щоб оглянув Твою худібку й сказав, як її лікувати. Охоронить Тебе це перед непотрібними, а притім часто дуже поважними втратами.

10. Ті господарі, що правильно плекатимуть свою худобу й будуть годувати добрі породи, будуть на будуче діставати похвали та значні грошеві нагороди.

А тепер хочемо Тобі подати іще адреси всіх тіх осіб, що обовязані уділювати Тобі вказівок і порад:

I. Всі управителі фільварків, що підлягають німецькому Рільничому Урядові.

II. Для справ управи рілі й рослин:

а) Повітовий аґроном, інж. Г. Залізняк, Сянік Ринок 12.

б) Окружний аґроном Білинський, Березів — Староство,

в) Учителі хліборобських шкіл,

г) Відділ господарських порад в Лемківськім Союзі Кооператив,

ґ) Голови сільско-господарських та рільничих товариств.

III. Для годівлі домашніх тварин:

1) Годівля коний:

а) управителі державних копуляційних стацій в Балигороді, Команчі, Боську й Березові,

б) годівельний інспектор в Сяніку, Ринок 12. ч.

2) Годівля худоби:

а) годівельний інспектор в Сяніку,

б) повітовий аґроном Залізняк в Сяніку,

в) окружний аґроном Білинський в Березові,

г) окружний аґроном Бурий в Балигороді,

ґ) повітовий лікар ветеринарний в Сяніку,

д) контрольори молочности, що реґулярно обїжджають всі маєтки понад 50 гектарів. Вони — оті контрольори також обізнані зі справами звязаними з годівлею худоби, її живленням та управою пашних рослин.

IV. Для справ насінного збіжжа й гноєння:

а) Окружний і повітовий аґроном в Сяноці й Березові,

б) Управителі фільварків, що підлягають німецькому Рільничому урядові,

в) Хліборобські школи,

г) Сільські учителі,

ґ) Хліборобські кооперативи й спілки.

Вчителі дістали від п. Крайсгавтмана та від п. Крайсшульрата припоручення Тобі помагати та уділювати порад. Кожний учитель має таксамо, як і Ти оту книжечку перечитати, а крім цего всі ті справи, що ми про них пишемо в нашій книжечці, ми з ним вичерпуючо обговорили так, що в кожній хвилі може він Тобі все висказати.

V. Годівля дрібних домашніх тварин:

а) Інструкторка годівлі домашної птиці й дрібних домашніх тварин, що урядує в бюрі Крайсляндвірта в Сяноці, Ринок 12,

б) Окружний і повітовий аґроном в Сяноці й Березові,

в) Хліборобські кооперативи й спілки,

г) Хліборобські школи.

VI. Машини й хліборобське знаряддя:

а) Хліборобські кооперативи й спілки,

б) Окружний і повітовий аґроном в Сяноці й Березові,

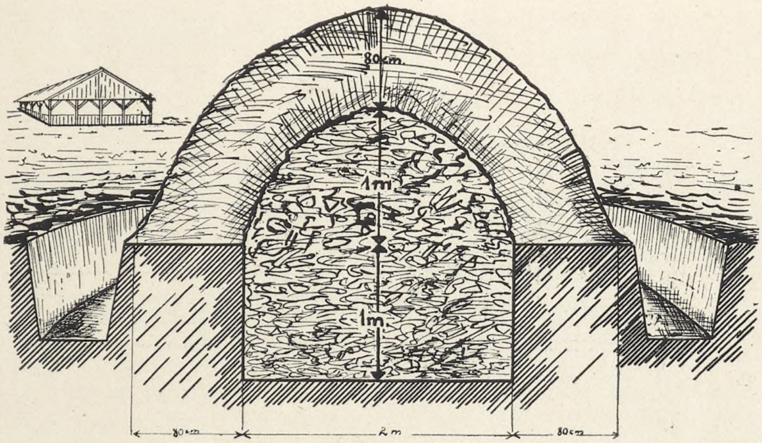
в) Репераційні варстати хліборобського знаряддя Кубіци в Сяноці.

Оті варстати находяться в давній фабриці акумуляторів в Сяноці. Там Тобі докладно розкажуть про ціни, ужиточність та спосіб уживання хліборобських машин. Там теж можеш із повним довірям залишити свої машини до направи.

VII. Годівля шовківниць: Калікст Дембінський, Сянік, вул. Матейки 11.

VIII. Справи дренування: Уряд Водної Господарки в Сяноці, вул. Сєнкевича.

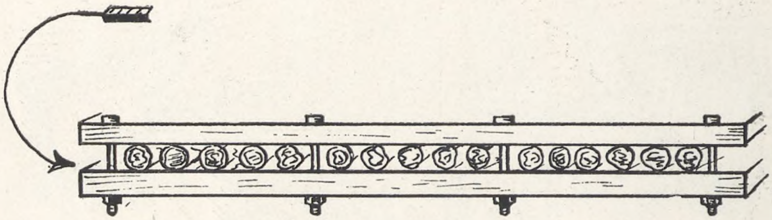
В Балигородщині звертайтеся в усіх господарських справах до повітового аґронома Бурого в Балигороді (Староство).

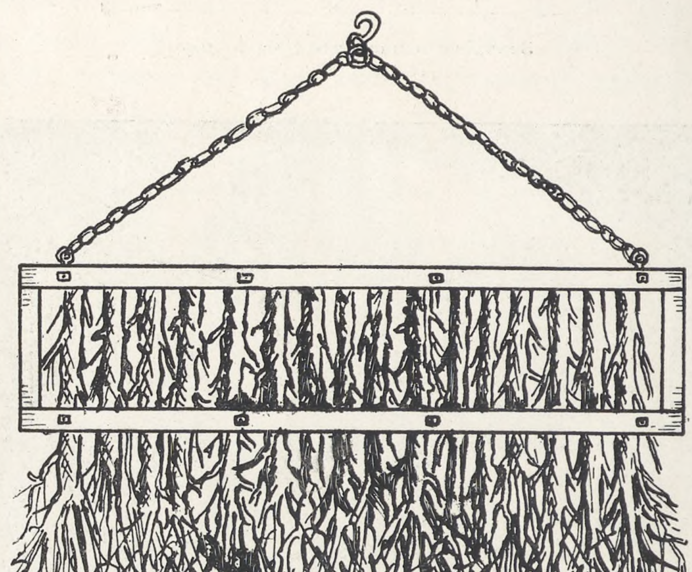

Звичайна земна квашарка (сільос)

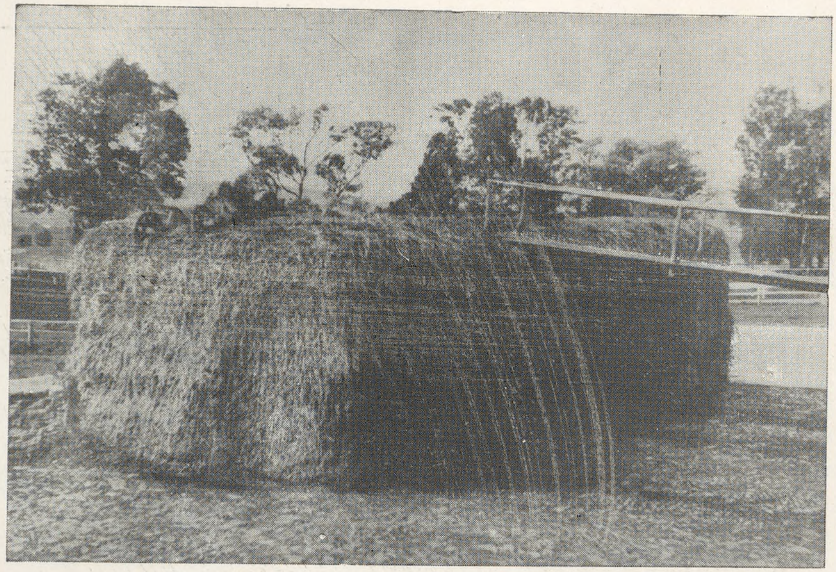

Бетонова квашарка (сільос) в сільськім господарстві

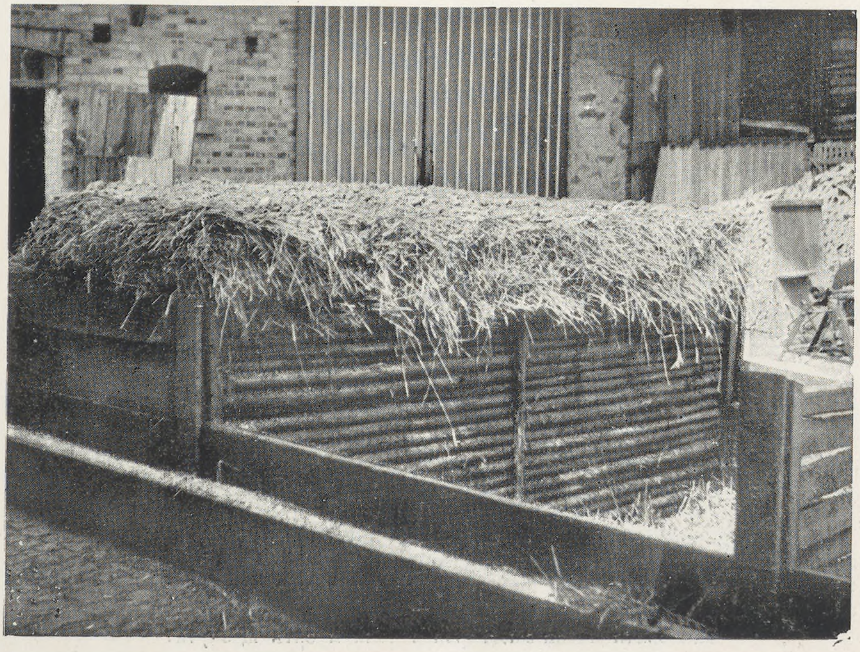

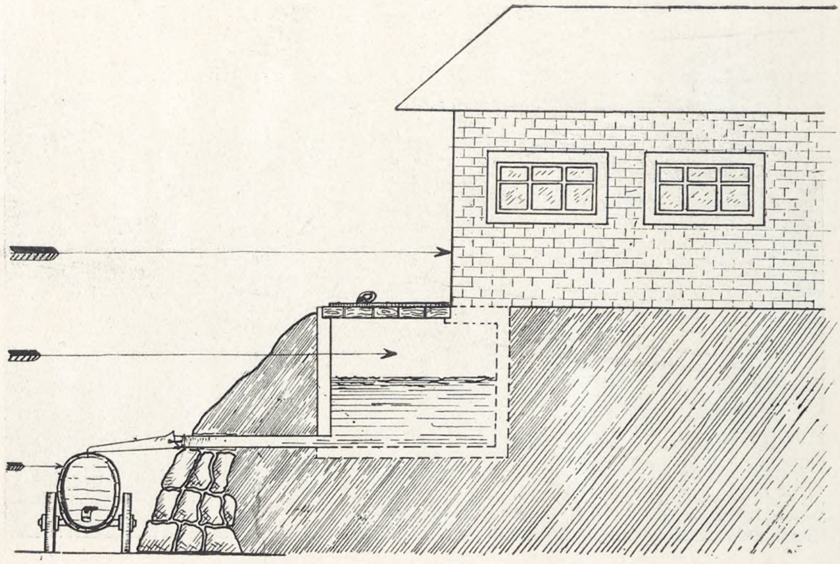
Вживай волоків до поправи ріли й лук

Зразково зложений гній в маєтку в Юрівцях

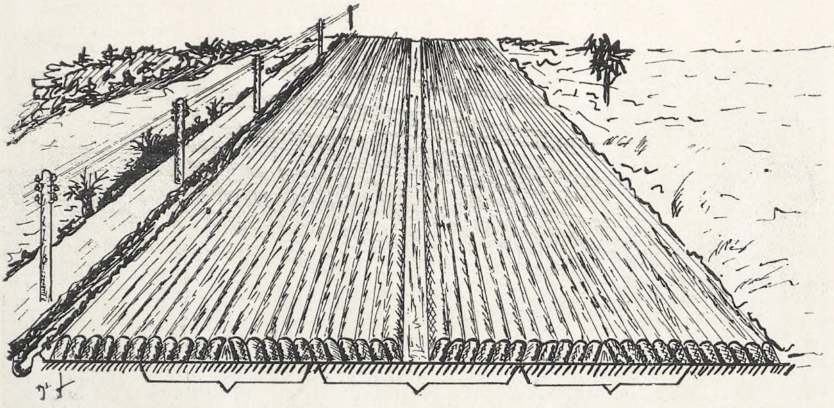
Так повинен бути зложений в Тебе гній

Стайня зі зразковим збірником на гноївку

Так орати не смієш. Горби з поля мусять щезнути!

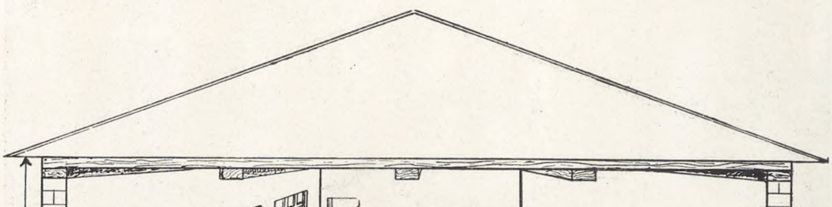
Отак повинно виглядати по зоранні Твоє поле

Корова польської червоної раси

Корови при праці

Зразковий хлів для свиний в Юрівцях

КРАКІВ — ДРУКАРНЯ УНІВЕРСИТЕЦЬКА